

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФЕДІРКО ОЛЕКСАНДР АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 339.137.2 : 330.341.1

**РОЛЬ ІННОВАЦІЙ У ФОРМУВАННІ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.05.01 – світове господарство і міжнародні економічні
відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

Київ – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі міжнародної економіки Київського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України, м. Київ

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Каленюк Ірина Сергіївна,
Київський національний економічний університет,
професор кафедри міжнародної економіки

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Панченко Євген Григорович,
Київський національний економічний університет,
професор кафедри міжнародного менеджменту

кандидат економічних наук
Гальперіна Любов Павлівна,
Інститут світової економіки та
міжнародних відносин НАН України,
старший науковий співробітник
відділу зовнішньоекономічних досліджень

Провідна установа: Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
кафедра управління зовнішньоекономічною діяльністю, м. Київ

Захист відбудеться “17” червня 2005 р. о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.06 у Київському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України за адресою: 03680, м. Київ, пр. Перемоги 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного економічного університету за адресою 03680, м. Київ, пр. Перемоги 54/1, ауд. 201.

Автореферат розісланий “17” травня 2005 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, доцент

Л.Л. Антонюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Характерною ознакою розвитку світового господарства в останні десятиріччя стала глобалізація, що має прояв у зростаючій економічній взаємозалежності країн усього світу в результаті збільшення обсягів та динамізації транскордонних переміщень товарів, послуг, капіталу, трудових ресурсів, а також завдяки прискоренню дифузії технологій. Процес глобальної економічної інтеграції в умовах становлення постіндустріальної парадигми розвитку світового господарства сприяє посиленню конкурентної боротьби, виникненню її нових форм та методів, що обумовлює модифікацію системи чинників формування конкурентних переваг.

Домінуючою тенденцією світогосподарської архітектури в сучасних умовах є інтелектуалізація факторів суспільного виробництва, що дозволяє створювати унікальні конкурентні переваги на довготривалу перспективу. У розвинених країнах сформувалась інноваційна модель економічного розвитку, яка базується на інтенсивному продукуванні та використанні нових знань, за рахунок втілення яких в освіті, технологіях, організації виробництва, товарах на сьогодні досягається від 70% до 85% приросту їх ВВП. Позитивний вплив інновацій на рівень конкурентоспроможності економіки країни проявляється у зростанні продуктивності праці та доданої вартості, структурному оновленні економіки, зростанні питомої ваги високотехнологічних, наукоємних галузей в структурі виробництва та експорту, підвищенні якості продукції, і, як наслідок, розширенні ринків збуту.

Однак, незважаючи на всі позитиви глобалізації, не можна обминути увагою те, що прямим наслідком жорсткої конкурентної боротьби є поглиблення розриву у рівнях розвитку між країнами – лідерами світового співтовариства та рештою країн світу, яке супроводжується становленням глобального панування розвиненого центра, так званої “тріади”: США, ЄС, Японія. Саме він на сьогодні концентрує економічну та політичну могутність, вираженням якої є експансія діяльності транснаціональних компаній та зосередження технологічного потенціалу, водночас за іншими країнами зберігається маргінальна спеціалізація на ресурсомістких галузях. Цим обумовлюється актуальність дослідження проблеми міжнародної конкурентоспроможності національних економік, критеріїв її визначення та чинників досягнення.

Серед наукових праць, в яких досліджуються теоретичні основи конкуренції, міжнародне конкурентне середовище, причини виникнення конкурентних переваг, шляхи забезпечення високої конкурентоспроможності національних економік, необхідно відзначити роботи таких зарубіжних вчених: К.Айгінгера, В.Андріанова, А.Бранденбургера, Ф.Вірсеми, С.Гареллі, М.Гельвановського, М.Делягіна, С.Ємельянова, Дж.Зисмена, С.Коена, П.Кругмана, В.Кулікова, О.Михайлова, Дж.Мура, І.Накатані, Б.Нейлбаффа, В.Петрова, М.Познера, М.Портера, К.Прахалада, Дж.Прокопенка, Р.Райха, Д.Репкіна, Д.Рікардо, К.Рожкова, Дж.Сакса, А.Сміта, Дж.Стренда, М.Трейсі, Ф.Файнзільбера, Р.Фатхудінова, Г.Хамела, Дж.Харта, Б.Шлюсарчика, та ін.

Дослідженню інноваційної моделі розвитку економіки, впливу інновацій на економічне зростання, продуктивність праці, стратегій та механізмів формування інноваційних конкурентних переваг присвячені праці М.Абрамовіца, В.Баумоля, М.Бунчука, С.Глазьєва, Е.Денісона, А.Дагаєва, Ч.Едквіста, Ч.Джонсона, Н.Іванової, Л.Канторовича, Б.Лундвала, Г.Менша, Р.Нельсона, Й.Парка, Н.Розенберга, П.Ромера, Б.Санто, Д.Сахала, Р.Солоу, С.Стерна, Б.Твісса, С.Уінтера, Р.Фостера, К.Фрімена, Дж.Фурмана, Н.Шелюбської, Ф.Шерера, Й.Шмуклера, Й.Шумпетера та ін.

Сучасні тенденції інтернаціоналізації та міжнародної економічної інтеграції, питання забезпечення високого конкурентного статусу вітчизняної економіки, формування ефективної зовнішньоекономічної стратегії на основі інноваційної моделі економічного розвитку відображені в дослідженнях вітчизняних науковців: В.Александрової, Л.Антонюк, Ю.Бажала, О.Білоруса, І.Булкіна, Л.Гальперіної, А.Гальчинського, В.Геєця, Б.Губського, Я.Жаліла, Б.Кваснюка, Н.Краснокутської, Г.Климка, А.Кредісова, Д.Лук'яненка, С.Мочерного, Є.Панченка, Ю.Пахомова, А.Поручника, А.Румянцева, В.Савчука, В.Семиноженка, С.Соколенка, А.Сухорукова, О.Швиданенка, М.Шингура, О.Шнипка, Т.Щедріної та ін.

Разом з тим, у роботах вітчизняних та зарубіжних учених багато аспектів даної наукової проблеми висвітлені недостатньо. Зокрема, відсутні ґрунтовні комплексні наукові дослідження механізму міжнародної конкуренції, методів створення і утримання конкурентних переваг в умовах динамізації середовища міжнародної економічної діяльності. Удосконалення потребують сучасні методики оцінки впливу інноваційного фактора на рівень конкурентоспроможності національних економік та характер їх конкурентних переваг. Потребує більш детального дослідження проблема розробки ефективної інноваційної стратегії для країн з перехідною економікою, зокрема й України, а також шляхи подолання технологічного розриву з країнами – світовими інноваційними лідерами.

Досить актуальними для України як на науковому рівні, так і на прикладному, є проблеми формування ефективного механізму державної підтримки інноваційної діяльності, диверсифікації джерел фінансування наукових досліджень, розбудови сучасної інноваційної інфраструктури, забезпечення системності та ефективності інноваційних процесів.

Актуальність та висока науково-практична значимість системного дослідження інноваційних процесів, їх впливу на формування та ефективне використання конкурентних переваг з метою забезпечення стійкої конкурентної позиції країни на світових ринках обумовили вибір теми дисертаційного дослідження, його мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках міжкафедральної науково-дослідної теми “Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку” (ДР №0101U002948) факультету міжнародної економіки і менеджменту Київського національного економічного університету. Особисто автором підготовлено параграф розділу “Механізм формування

інноваційних конкурентних переваг суб'єктів на світових ринках міжнародних економічних відносин”, де розкрито роль держави у формуванні сприятливого середовища інноваційного розвитку, обґрунтовано необхідність зв'язку між державною інноваційною політикою та функціями національної інноваційної системи, розраховано композитний індекс інноваційної спроможності України. Крім того, автор брав участь у виконанні науково-дослідної роботи №847 “Механізм фінансування вищих навчальних закладів (науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт) в умовах диверсифікації фінансових джерел” (ДР №0104U008919) на замовлення Міністерства освіти і науки України, в якій ним особисто розроблені рекомендації щодо вдосконалення механізму фінансування НДДКР в Україні на основі адаптації зарубіжного досвіду реалізації фінансової політики в сфері освіти та науки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є комплексний аналіз на базі новітніх економічних концепцій сутності та ролі інновацій в забезпеченні національної конкурентоспроможності; дослідження сучасних механізмів формування конкурентних переваг країн на інноваційній основі, а також розробка перспективних напрямів підвищення інноваційної спроможності економіки України.

Виходячи з мети дослідження, в дисертаційній роботі поставлені наступні завдання:

- розкрити сучасну природу та визначити зміст категорії “конкурентоспроможність національної економіки”;
- дослідити характер причинно-наслідкових зв'язків між інноваційними процесами та формуванням конкурентних переваг національних економік, а також з'ясувати рівень їх прояву в різних країнах;
- провести порівняльний країновий аналіз сучасних інноваційних стратегій та моделей інноваційної політики держав, а також задіяних ними механізмів стимулювання інноваційної діяльності;
- дослідити роль та функції сучасних інституцій трансферу технологій в контексті забезпечення системності інноваційних процесів та формування високої інноваційної спроможності національних економік;
- визначити рівень інноваційної спроможності економіки України, виходячи з інтегральної оцінки сукупності кількісних та якісних показників стану науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності;
- визначити стратегічні пріоритети формування конкурентних переваг економіки України на основі інноваційної моделі її розвитку.

Об'єктом дослідження є конкурентні економічні відносини між країнами в умовах глобалізації світових ринків.

Предметом дослідження є механізм впливу інновацій на формування конкурентних переваг національної економіки.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є історико-логічний та системно-структурний підходи до аналізу економічних явищ і процесів у національному і глобальному середовищі. Дослідження проведене з використанням методів: наукової абстракції, статистичного, якісного і кількісного, порівняльного аналізів, групувань і класифікації, економіко-математичного моделювання впливу інноваційних процесів на рівень конкурентоспроможності країн.

Джерельною та статистичною базами дослідження є Закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, Постанови Верховної Ради України, матеріали Державного комітету статистики України, Центру документації ЄС та бібліотеки–депозитарію Світового банку в Академії державного управління при Президентові України, Директорату з питань підприємництва при Європейській Комісії, Комісії з промислової конкурентоспроможності при Президентові США, Національного наукового фонду США, Організації економічного співробітництва і розвитку, Всесвітнього економічного форуму, Інституту менеджменту і розвитку, монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних економістів.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні результати, що становлять наукову новизну та отримані у ході вирішення завдань, поставлених у дисертаційному дослідженні, полягають у наступному:

Вперше:

- запропоноване авторське трактування сутності категорії “конкурентоспроможність національної економіки”, яке відрізняється від існуючих системною характеристикою її проявів у ринковому, виробничому та соціальному аспектах і полягає у здатності країни створити середовище господарювання, яке спонукає національних товаровиробників до виходу та утвердження на світових ринках, сприяє зростанню продуктивності праці та забезпеченню інноваційного характеру результатів виробництва, створює передумови для постійного зростання добробуту населення;
- дана комплексна оцінка інноваційної спроможності вітчизняної економіки на основі застосування чотирьох груп показників (інтелектуальний потенціал, генерування знань, дифузія знань, результати використання інновацій), що дозволило автору вперше обчислити інтегральний індекс національної інноваційної спроможності, який поглиблює дослідження міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної економіки шляхом визначення ефективності кожної стадії інноваційного процесу та більш точного виявлення рівня її інноваційних конкурентних переваг.

Отримали подальший розвиток:

- сучасні підходи в дослідженні сутності та визначення категорії інноваційної спроможності національної економіки, яка, на думку автора, полягає в забезпеченні сталого процесу створення,

поширення та виробничого використання нових знань і технологій на основі єдності науково-технічного і освітнього потенціалів країни, фінансового забезпечення, інформаційної інфраструктури інноваційної діяльності з промисловими кластерами в межах відповідної системи державного регулювання;

- характеристика зарубіжного досвіду досягнення високої інноваційної спроможності в глобальному конкурентному середовищі, зокрема:

- дана комплексна оцінка досягнутих інноваційних конкурентних переваг розвинених країн світу на підставі показників розвитку науки та інновацій, в тому числі таких як питома вага країн на світових ринках високотехнологічних товарів, рівень спеціалізації на виробництві високотехнологічних товарів, баланс платежів за технології, кількість патентів та наукових публікацій в розрахунку на 1 млн. населення та ін.;

- розкрито елементи регулятивного механізму, які забезпечують ефективність макро-економічної інноваційної політики країн-лідерів з виокремленням адміністративно-правових (встановлення мінімального рівня бюджетного фінансування приватних НДДКР, державне замовлення в сфері НДДКР, зниження вартості та складності патентної процедури), організаційно-економічних (формування сучасної інфраструктури комерціалізації наукових розробок, інституційне забезпечення розвитку науково-технічної кооперації) та фінансово-кредитних (пряме бюджетне фінансування, податкові пільги, прискорена амортизація, кредитування і страхування) методів стимулювання інноваційної діяльності;

- запропоновано шляхи адаптації зарубіжного досвіду щодо підвищення ефективності процесу комерціалізації науково-технічних розробок в контексті забезпечення інноваційних конкурентних переваг вітчизняної економіки, які полягають у формуванні єдиного технологічного простору, культивуванні кластерів високотехнологічних компаній, поширенні сучасних інститутів інноваційної інфраструктури (технопарків, бізнес-інкубаторів, інноваційних центрів, патентних офісів, інформаційно-комунікаційної мережі, яка б акумулювала дані щодо вітчизняних та зарубіжних наукових розробок), а також приведенні у відповідність до світових стандартів системи захисту прав інтелектуальної власності.

Удосконалено:

- методичні підходи щодо оцінки інноваційної складової зовнішньої торгівлі України, структура якої проаналізована за стандартами ОЕСР та поглиблена у напрямі подальшої деталізації високо-, середньо- та низькотехнологічних груп у складі експорту та імпорту вітчизняної промисловості, з метою уточнення міжнародних ринкових позицій національних наукоємних галузей;

- системну характеристику причинно-наслідкових зв'язків між інноваційними процесами та конкурентоспроможністю економіки, зокрема: встановлено пряму взаємозалежність між обраною

інноваційною стратегією (перенесення, запозичення, нарощування) та характером досягнутих конкурентних переваг і рівнем конкурентоспроможності країни.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані в результаті дисертаційного дослідження теоретичні положення та розроблені автором практичні рекомендації мають важливе значення для національної економіки, оскільки вони можуть бути використані як теоретико-методологічна база для розробки ефективного механізму інноваційної та зовнішньоекономічної політики України.

Практичне значення одержаних результатів підтверджується довідками Науково-дослідного інституту економічного розвитку Київського національного економічного університету (довідка №13/14-25 від 21.12.2004), закритого акціонерного товариства “Інститут системних інновацій “Салюс” (довідка №07 від 11.02.2005), Фондації сприяння європейській інтеграції (довідка №2-3 від 14.02.2005). Основні теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі при викладанні дисциплін “Міжнародна економіка” та “Міжнародна економічна діяльність” студентам факультету міжнародної економіки і менеджменту та Центру магістерської підготовки у Київському національному економічному університеті (довідка №08 50/01 від 11.02.2005).

Особистий внесок здобувача. Всі наукові результати, які викладені в дисертаційному дослідженні та виносяться на захист, одержані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на 6 конференціях, зокрема на I Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми інноваційного розвитку в Україні” (12 квітня 2002 р., м. Харків), Міжнародній науковій конференції “Глобалізація та регіоналізація економічного розвитку” (25 лютого 2003 р., м. Київ), II Міжнародній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених “Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління” (9 – 12 квітня 2003 р., м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції “Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції” (29 травня 2003 р., м. Київ), IV Міжнародній науково-практичній конференції “Перспективи розвитку внутрішнього ринку промислових товарів в Україні” (26 березня 2004 р., м. Київ), I Міжнародній науково-практичній конференції “Науковий потенціал світу “2004” (1 – 15 листопада 2004 р., м. Дніпропетровськ).

Публікації. Основні положення та найважливіші результати дисертаційного дослідження опубліковані автором в 11 одноосібних наукових працях загальним обсягом 4,1 др. арк., у тому числі 5 статей у наукових фахових виданнях та 6 – в інших виданнях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів і висновків. Загальний обсяг роботи становить 200 сторінок комп’ютерного тексту, у дисертації розміщено 12

таблиць на 5 сторінках, 29 рисунків на 14 сторінках, 9 додатків на 42 сторінках, список використаних джерел налічує 210 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано предмет, об'єкт, мету та завдання дослідження, визначено методологічну базу, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У **розділі 1 “Методологія дослідження конкурентних переваг національних економік в умовах глобалізації”** розкриваються сучасні тенденції розвитку механізму міжнародної конкуренції, сутність категорії “конкурентоспроможність національної економіки”, а також роль національних інноваційних систем у формуванні та ефективному використанні конкурентних переваг країн світу.

Досліджені у роботі тенденційні зміни механізму міжнародної конкуренції в умовах формування глобальної економічної системи на постіндустріальних засадах (актуалізація інтелектуально-інноваційних чинників досягнення конкурентних переваг країн, розвиток кооперативних форм взаємодії ринкових суб'єктів, створення і координація діяльності інтернаціональних виробничих комплексів, інтенсифікація міжгалузевої конкуренції, скорочення циклів розробки і виробництва продукції, а також суттєве розширення її асортименту) вимагають врахування їх при розробці стратегії забезпечення високого конкурентного статусу будь-якої країни.

Проведений теоретичний аналіз дав автору змогу розкрити сутність категорії конкурентоспроможності національної економіки з позицій системного підходу, в якому інтегруються: фактори (інституційний, інноваційний, соціальний), рівні прояву (товару, підприємства, галузі та економіки в цілому), ринковий, виробничий та соціальний аспекти, реальний і номінальний типи конкурентоспроможності.

В дисертаційній роботі дана комплексна характеристика впливу інновацій на формування конкурентних переваг національної економіки з позицій неінституційної концепції національних інноваційних систем (рис. 1).

Рис.1. Вплив інновацій на формування конкурентних переваг національної економіки

Автором поглиблено трактування категорії національної інноваційної системи як комплексу організацій (науково-дослідні інститути, вищі навчальні заклади, приватні фірми, фінансові установи, інституції технологічного трансферу) та механізмів (науково-технічне партнерство освіти, науки і бізнесу, конкуренція на інноваційній основі, державне регулювання інноваційної діяльності), які формують умови генерування, накопичення, поширення та промислового використання науково-технічних знань в країні.

Розділ завершується логічним висновком автора про те, що системність процесу продукування, дифузії та комерціалізації наукових розробок забезпечує високий рівень інноваційної спроможності національних економік і становить основу формування їх інноваційних конкурентних переваг.

У розділі 2 **“Інноваційна стратегія в контексті забезпечення конкурентних переваг національної економіки”** досліджуються моделі інноваційного розвитку економіки країн – технологічних лідерів (США, ЄС, Японія) та досвід формування ефективних національних інноваційних систем як визначальної передумови досягнення міжнародної конкурентоспроможності.

На основі узагальнення зарубіжного досвіду автором доведено, що рівень і характер конкурентних переваг країни обумовлюється переважно обраною інноваційною стратегією та виваженою інноваційною політикою. Ефективною є інноваційна стратегія “нарощування”, яка полягає у здійсненні радикальних нововведень, що реалізуються у виробничій та соціальній сферах, на основі розвитку власного науково-технічного потенціалу, залучення провідних учених та конструкторів, а також інтеграції фундаментальної, прикладної науки, освіти і підприємництва. Вона дозволяє сформувати реальний тип конкурентоспроможності національної економіки, який виявляється у розширенні ринків збуту, випереджуючих темпах зростання продуктивності праці, підвищенні добробуту населення країни у довгостроковій перспективі. Стратегії “перенесення” та “запозичення” зорієнтовані на скорочення відриву у продуктивності праці від розвинених країн-інноваторів шляхом копіювання та незначного вдосконалення зарубіжних технологій і дають змогу досягти лише номінальних конкурентних переваг у вигляді збільшення частки ринку завдяки протекціонізму, наданню субсидій підприємствам-імітаторам нових технологій, а також використанню дешевої робочої сили.

Комплексне дослідження моделей інноваційної політики США, ЄС та Японії дало автору змогу ідентифікувати універсальні фактори забезпечення високого рівня їх інноваційної спроможності. Це різнобічна державна підтримка інноваційної діяльності, спрямована на

інтеграцію науки і виробництва; розвиток посередницьких інститутів, функціонування яких забезпечує прискорений трансфер науково-технічних знань, пошук партнерів для інноваційних проектів та сприяє дифузії нових технологій в масштабах всієї економіки; ефективний механізм фінансування інноваційного розвитку, який базується на поєднанні прямих та опосередкованих методів фінансового забезпечення НДДКР.

Проведений в роботі компаративний країновий аналіз механізмів фінансово-кредитного регулювання інноваційної діяльності дав автору змогу зробити висновок про домінування в розвинених країнах непрямих методів підтримки інновацій (податкові кредити, зменшення або скасування податків, амортизаційні пільги, пільгові кредити та страхування інноваційних проектів), які стимулюють динамічний розвиток приватних НДДКР. Водночас пряме державне фінансування (дотації, субсидії, гранти інноваційно активним підприємствам, державне замовлення та державні контракти) надходить переважно у сферу фундаментальних досліджень.

Поряд з фінансовими засобами підтримки інноваційної діяльності не менш важливу роль на сучасному етапі відіграють організаційно-економічні важелі розвитку інноваційних процесів. Так, розвиток системи сучасних інституцій технологічного трансферу та нових форм науково-технічної кооперації (віртуальних технопарків, бізнес-інкубаторів, технологічних альянсів, спільних дослідних партнерств, кооперативних угод на дослідження і розробки) стає стрижнем інноваційної стратегії країн-інноваторів. До основних функцій, які виконують інститути технологічного трансферу, належать: сприяння в отриманні охоронних документів на інтелектуальну власність, надання супровідних послуг з розкриття та експертизи патентів; ліцензування прав інтелектуальної власності; посередництво у сфері укладання контрактів на науково-дослідні роботи (включаючи підбір персоналу та юридичний супровід при оформленні документації); нефінансова підтримка “незалежних” малих венчурних фірм (допомога при розробці бізнес-плану, організації нового підприємства; надання в оренду виробничих приміщень за пільговими тарифами, підвищення кваліфікації персоналу, сприяння у пошуку фінансування тощо), а також надання стартового капіталу для “незалежних” малих венчурних фірм, що в цілому створює сприятливе середовище для розвитку інновацій, забезпечуючи прискорене освоєння досягнень науки і техніки у виробничій сфері.

Автором дана комплексна оцінка досягнутих інноваційних конкурентних переваг розвинених країн світу на основі сучасної системи показників стану їх науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності. Впродовж останніх двох десятиліть більше половини світового виробництва високотехнологічних товарів, наукомістких послуг, міжнародних високотехнологічних патентів та наукових публікацій припадає на США та Японію, від яких дещо відстають країни Європейського Союзу. Поглиблений аналіз інноваційних конкурентних переваг розвинених країн надав можливість зробити автору висновок, що країни – ключові інноватори

мають чітко виражені конкурентні переваги від спеціалізації на середньо- та високотехнологічних галузях, питома вага яких у промисловому експорті становить 70 – 80%. Центр міжнародної конкуренції змістився у високотехнологічні галузі: розвинені країни поступово залишають ринки низькотехнологічної продукції, цілеспрямовано формуючи наукомістку спеціалізацію своєї промисловості. Так, США мають виразну спеціалізацію на аерокосмічній галузі, Японія і країни ЄС – на транспортному машинобудуванні, зокрема, суднобудуванні, та виробництві устаткування. Завдяки високому рівню інтернаціоналізації виробництва та розвитку внутрішньогалузевої торгівлі деякі експортоорієнтовані галузі (комп'ютери та електричне машинобудування у США, наукове обладнання та аерокосмічна галузь у Японії та ЄС) одночасно мають високий рівень імпортного проникнення, що підтверджує тенденцію до замикання потоків високотехнологічних товарів між розвиненими країнами.

Загалом, у розділі 2 автор емпірично доводить, що забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національних економік розвинених країн на інноваційній основі є не стихійним процесом, а скеровується чітко визначеною стратегією та адекватною інноваційною політикою держави, які реалізуються в комплексі адміністративно-правових, фінансово-кредитних та організаційно-економічних важелів. Роль держави в сучасних умовах не зводиться лише до компенсації можливих провалів ринку, – головним завданням державної інноваційної політики є забезпечення системності інноваційного процесу з метою отримання позитивного ефекту від створення та поширення високих технологій у всіх галузях національної економіки.

У розділі 3 **“Перспективні напрями формування конкурентних переваг економіки України на основі інноваційної моделі розвитку”** досліджено рівень інноваційної спроможності вітчизняної економіки, виявлено проблеми та диспропорції національної інноваційної системи, розроблено комплекс рекомендацій щодо формування конкурентних переваг вітчизняної економіки на основі інноваційної моделі розвитку.

З метою комплексної оцінки рівня інноваційної спроможності України, користуючись вдосконаленою автором методикою Директорату з підприємництва Європейської Комісії, розраховано композитний індекс інноваційної спроможності, який базується на 16 показниках (рис. 2).

Рис. 2. Порівняльна характеристика інноваційної спроможності України і країн–членів Європейського Союзу

Примітка: На рисунку наведено відносні значення показників (1.1. Частка зайнятих у середньо- та високотехнолог. галузях промисловості; 1.2. Частка зайнятих у високо технолог. галузях послуг; 1.3. Частка населення з вищою освітою; 1.4. Чисельність дослідників (на 1000 зайнятих); 2.1. Держ. витрати на НДДКР; 2.2. Приватні витрати на НДДКР; 2.3. Патенти у ЕРО (на 1 млн. населення); 2.4. Патенти у USPTO (на 1 млн. населення); 3.1. Інноваційні витрати (% від товарообороту обробн. пром.); 3.2. Витрати на інформаційно-комунікаційні технології (% ВВП); 3.3.1. Телефонне покриття (на 100 жителів); 3.3.2. Користувачі інтернет (на 100 осіб); 3.3.3. Кількість веб-сайтів (на 1000 осіб); 4.1. Продаж товарів "нових для ринку" (% від товарообороту обробної промисловості); 4.2. Питома вага високотехнологічних товарів в складі пром. експорту; 4.3. Питома вага ВДВ високотехнолог. галузей обробн. пром.), отримані за формулою

$$y_{ij} = \frac{x_{ij} - \text{Min}(x_i)}{\text{Max}(x_i) - \text{Min}(x_i)}, \quad i = \overline{1, m}; \quad j = \overline{1, n}; \quad m = 16; \quad n = 34; \quad y_{ij} \in [0; 1],$$

де x_{ij} – фактичне значення i -того показника для j -тої країни; $\text{Max}(x_i), \text{Min}(x_i)$ – відповідно максимальне та мінімальне значення показника в досліджуваній сукупності.

Аналіз свідчить про суттєве відставання вітчизняної інноваційної спроможності від середнього її рівня в країнах ЄС та наявність значних диспропорцій у національній інноваційній системі: високий рівень розвитку інтелектуального потенціалу дозволяє підтримувати певний рівень генерування знань, проте фактично відсутня система комерціалізації технологій, що й обумовлює надзвичайно низьку результативність інноваційної діяльності у вітчизняній економіці.

Автором побудовано економіко-математичну модель взаємозв'язку між індексом інноваційної спроможності та індексом конкурентоспроможності GCI Всесвітнього економічного форуму, який крім рівня інноваційного розвитку оцінює якість макроекономічного середовища та суспільних інститутів (рис. 3). Суттєве відхилення позиції України від загальної лінії тренду свідчить про те, що, володіючи інтелектуальним потенціалом, який забезпечує рівень інноваційної спроможності вищий, ніж у Туреччини, Румунії, Кіпру, Португалії та Греції, Україна не спромоглася використати його для формування власних конкурентних переваг. Це обумовлено, на думку автора, недостатньо сприятливим макроекономічним середовищем та слабким інституційним забезпеченням інноваційного розвитку.

Рис. 3. Вплив інноваційної спроможності на формування конкурентних переваг національних економік

У дисертаційній роботі досліджено структурні зрушення наукоємності вітчизняного експорту.

За підрахунками автора, у 2003 році питома вага високотехнологічних товарів та середніх технологій високого рівня склала лише 23,1% (у розвинених країнах 75–80%), причому вартість високотехнологічного імпорту України вдвічі перевищує вартість високотехнологічного експорту, що свідчить про її технологічну залежність від інших країн.

Недостатній рівень використання здобутків інноваційного потенціалу для розвитку вітчизняної економіки підтверджується відставанням у продуктивності праці: розрахована автором валова додана вартість на одного зайнятого в обробній промисловості склала 2641 дол. США у 2001 р., що в 40 разів менше рівня США та Німеччини та у 25–30 разів – Канади, Нідерландів, Швеції, Великобританії, Фінляндії, Австрії.

Погіршення науково-технічного потенціалу і занепад інноваційної діяльності великою мірою обумовлені недостатнім фінансовим забезпеченням та відсутністю реальних заходів держави щодо стимулювання інноваційного розвитку економіки. Загальні витрати на наукові дослідження в Україні за період 1990–2003 рр. знизилися з 3,03 до 1,17 відсотка ВВП, що у 2–2,5 раза нижче рівня країн технологічного ядра, а питома вага бюджетних коштів становила 0,35% ВВП (замість законодавчо передбачених 1,7% ВВП). Негативний ефект від недостатності державного фінансування науки посилюється нерозвиненістю системи опосередкованих важелів сприяння інноваційному розвитку, зокрема, – податкових та амортизаційних пільг. В умовах жорстких фінансових обмежень зростає роль іноземних джерел фінансування вітчизняної науки, про що свідчить збільшення питомої ваги коштів іноземних замовників з 8% у 1994 р. до 24% – у 2003 році.

Великі диспропорції спостерігаються в структурі фінансування інноваційної діяльності підприємств: 70–80% витрат на інновації забезпечується власними коштами підприємств, а частка державного фінансування становить лише 2–4%. Зовнішні недержавні джерела фінансування інновацій залишаються обмеженими: частка довгострокових кредитів у структурі кредитного портфеля українських банків становить 18–20%; обсяг залученого венчурного капіталу в Україні оцінюється на рівні близько 400 млн. доларів США, проте фактично інвестовано не більше 100 млн., що становить 2 дол. США на душу населення.

Автором доведено, що такі негативні зрушення в структурі фінансування науки свідчать про відсутність партнерства держави і бізнесу в інноваційному процесі, що обумовлює фрагментарність, а отже і низьку ефективність інноваційної системи України.

Проведений аналіз дозволив автору обґрунтувати висновок, що в Україні на даному етапі не створено реальних механізмів стимулювання інноваційного розвитку. У ринкових стратегіях вітчизняних товаровиробників домінують методи цінової конкуренції. Зростання ефективності виробництва досягається за рахунок експлуатації нетехнологічних переваг, таких як дешева робоча сила, забезпеченість природними ресурсами, сприятливе економіко-географічне положення. Автор вважає, що для створення інноваційної основи прориву України на світові ринки необхідною

передумовою є реалізація активної державної політики, спрямованої на інтеграцію освіти, науки і виробництва, прискорену комерціалізацію наукових розробок.

Виходячи з проведеного аналізу проблем формування національної інноваційної системи, автором сформульовано ряд рекомендацій щодо підвищення її ефективності, зокрема:

- у сфері *розвитку науково-технічного потенціалу*: забезпечення обсягу фінансування НДДКР на рівні не менше 1,7% ВВП; концентрація коштів на фінансуванні наукових програм за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки (до 30% загального обсягу); розширення фінансування фундаментальних досліджень на конкурсних засадах (передовсім за рахунок грантів Державного фонду фундаментальних досліджень); звільнення від оподаткування коштів, що спрямовуються на підвищення кваліфікації і перепідготовку наукових кадрів; звільнення від оподаткування організацій, що реалізують НДДКР за державні кошти; конверсія високотехнологічних розробок оборонно-промислового комплексу; стимулювання міжгалузевих наукових досліджень; інвентаризація усіх розробок з метою усунення дублювання досліджень; інституційне забезпечення проведення НДДКР державними науково-дослідними установами спільно з приватними компаніями;
- у сфері *дифузії / сприйняття науково-технічних розробок*: розбудова сучасної інноваційної інфраструктури (бізнес-інкубаторів, віртуальних технопарків, інноваційних центрів, патентних офісів); надання приватним організаціям патентних прав на результати НДДКР, проведених спільно з державними НДО; створення інформаційної мережі, яка б акумулювала дані щодо вітчизняних та зарубіжних наукових розробок; усунення законодавчих обмежень на об'єднання приватних підприємств при реалізації спільних НДДКР; формування єдиного технологічного простору, культивування кластерів високотехнологічних фірм; розвиток міжнародного науково-технічного співробітництва з метою стимулювання сприйняття зарубіжних розробок;
- у сфері *виробничого освоєння нових технологій*: стимулювання попиту на інноваційну продукцію; виділення коштів державного бюджету на фінансування пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на пайових засадах з приватним бізнесом; надання пільг венчурним фондам, комерційним банкам, страховим компаніям та іншим фінансовим інститутам, які інвестують в інноваційну діяльність; сприяння створенню наукомістких підприємств у нових та перспективних сферах економіки.

ВИСНОВКИ

У дисертації проведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо визначення ролі інноваційного процесу у формуванні та ефективному використанні конкурентних переваг національної економіки. Результати проведеного дисертаційного дослідження дозволяють дійти висновків, які характеризуються науковою новизною та мають

теоретико-методологічне і науково-практичне значення:

1. Становлення постіндустріальної парадигми розвитку світового господарства характеризується поглибленням міжнародного поділу праці, створенням глобальних виробничих комплексів і мереж, структурними зрушеннями, модифікацією механізму міжнародної конкуренції. Останнє знаходить свій прояв не тільки у загостренні міжгалузевої конкуренції, виникненні нових форм і методів конкурентної боротьби, а й у зміні ключових факторів, за рахунок яких досягаються конкурентні переваги. Сучасні тенденції розвитку міжнародного бізнесу свідчать про пріоритетність нових знань та високих технологій як чинника формування стратегічних конкурентних переваг на довгострокову перспективу.

2. Конкурентоспроможність національної економіки – це інтегруюча категорія, в якій знаходить прояв її здатність створити середовище господарювання, що по-перше орієнтує суб'єктів економічної діяльності на усталений процес створення доданої вартості та покращення якості результатів виробництва відповідно до вимог світових ринків, по-друге, забезпечує збалансоване економічне зростання на основі підвищення продуктивності праці і, по-третє, має за мету забезпечення розширеного відтворення робочої сили на основі високого та постійно зростаючого рівня добробуту громадян.

3. В сучасних умовах ефективний процес розробки і впровадження нових технологій є визначальним фактором забезпечення високого рівня міжнародної конкурентоспроможності будь-якої країни. Роль інновацій у формуванні конкурентних переваг національної економіки виявляється у зростанні продуктивності праці, структурному оновленні економіки, розширенні ринків збуту завдяки вищій якості продукції та кращому врахуванню індивідуальних потреб споживачів, що створює матеріальне підґрунтя для соціального добробуту нації. Від вибору інноваційної стратегії значною мірою залежить характер досягнутих конкурентних переваг та рівень конкурентоспроможності країни.

4. Національна інноваційна система являє собою комплекс організацій та механізмів, які формують умови створення, накопичення, поширення та промислового використання науково-технічних знань в країні. Це система з трьох діалектично поєднаних елементів: науково-технічної кооперації, ринкового механізму самоорганізації та механізму державного регулювання. Загальна інноваційна ефективність економіки залежить не тільки від ефективності окремих суб'єктів інноваційного процесу, а й від характеру їх взаємодії в процесі створення і поширення нових знань, механізму управління інноваційними процесами. Вирішальне значення для інноваційного розвитку економіки має взаємодія між підприємствами при здійсненні НДДКР (науково-дослідні СП, науково-технічні альянси); між підприємствами, університетами та державними дослідними організаціями (технопарки, технополіси, спільні дослідження, патенти у співавторстві, сумісні публікації, конференції, неформальні зв'язки); дифузія знань та технологій у

виробничу практику підприємств (придбання ліцензій, патентів, ноу-хау, франчайзинг, купівля високотехнологічного обладнання, проекти “під ключ”); мобільність персоналу між державним та приватним секторами.

5. Інноваційна спроможність – це здатність науково-технічної, освітньої та інформаційної інфраструктури інноваційної діяльності в країні забезпечити сталий процес створення, поширення та виробничого використання потоку нових знань і технологій в межах відповідної системи державного регулювання та диверсифікації фінансових ресурсів. Результатом високої інноваційної спроможності є забезпечення інноваційних конкурентних переваг, реалізованих у значній частці на світових ринках високотехнологічних товарів і послуг, патентів, наукових публікацій, випереджаючих темпах зростання продуктивності праці, гнучкості та адаптивності виробничого потенціалу країни до вимог світових ринків, а також високому рівні життя населення.

6. Світовий досвід свідчить про наявність різних інноваційних моделей розвитку в країнах–технологічних лідерах з неоднаковою роллю держави і бізнесу у фінансуванні та забезпеченні НДДКР. Разом з тим, універсальними факторами забезпечення високого рівня інноваційної спроможності розвинених країн є: ефективна різнобічна інноваційна політика, стрімкий розвиток системи технологічних посередників та механізм фінансування інноваційного розвитку економіки, який базується на поєднанні потужного приватного фінансування НДДКР з розгалуженою системою державного стимулювання інноваційного процесу. Механізм державного регулювання інноваційної діяльності не обмежується лише компенсацією можливих провалів ринку, а навпаки – випереджує приватний сектор, формує технологічні пріоритети, створюючи потужну інтернаціоналізовану інфраструктуру комерціалізації інтелектуального потенціалу, підвищуючи взаємну зацікавленість бізнесу та державних науково-дослідних й освітніх організацій в процесі розробки та виробничого освоєння унікальних технологій.

7. Комплексна оцінка рівня інноваційного розвитку вітчизняної економіки та її співставлення з іншими країнами на основі розрахованого автором композитного індексу інноваційної спроможності свідчить про суттєве відставання України від розвинених країн. Низька інноваційна результативність національного господарства України обумовлена фрагментарністю інноваційного процесу, низьким рівнем інтегрованості компонентів національної інноваційної системи, високою залежністю від зовнішніх джерел фінансування. Не досить дієвою є модель забезпечення інноваційного розвитку, в якій держава відіграє переважну роль як у фінансуванні, так і у виконанні НДДКР, водночас нерозвиненою є система державного стимулювання притоку приватних ресурсів у наукову сферу. В свою чергу інноваційна діяльність приватних підприємств фактично перебуває на самофінансуванні і майже позбавлена державної підтримки. Технологічні зусилля вітчизняних підприємств зорієнтовані на продуктивні інновації, які створюються переважно на імпортному високопродуктивному обладнанні та іноземних технологіях, водночас вітчизняний

науково-технічний потенціал залишається мало затребуваним. Структурні зрушення, що відбуваються протягом останніх років, характеризуються стрімкою втратою позицій галузями, які визначають науково-технічний прогрес. Україна виступає нетто імпортером технологій, про що свідчить розрахований автором коефіцієнт покриття імпорту експортом у високотехнологічних галузях, який складає лише 52%, та від'ємне сальдо балансу платежів за технології на рівні 2,27% ВВП у 2002 р.

8. Аналіз інноваційної спроможності України свідчить про низьку ефективність механізму стимулювання національного інноваційного розвитку економіки, що обумовлює домінування методів цінової конкуренції, практики підвищення ефективності виробництва за рахунок використання переважно нетехнологічних переваг. Зусилля держави мають бути спрямовані на забезпечення системності інноваційного процесу, що можливе тільки на основі формування національної інноваційної системи. Формування інноваційних конкурентних переваг має відбуватися в руслі виваженої, чітко розробленої на державному рівні інноваційної стратегії, яка передбачатиме реальні заходи щодо розширення державного і заохочення приватного інвестування в інфраструктуру інноваційної діяльності, розбудови сучасної інформаційної інфраструктури, надання податкових пільг для інноваційно активних підприємств, венчурних фондів та банків, які кредитують високотехнологічні проекти, посилення захисту прав інтелектуальної власності.

Список опублікованих праць за темою дисертації

У наукових фахових виданнях:

1. Федірко О.А. Інституціональні передумови формування інноваційної моделі розвитку економіки України // Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. наук. пр. – Вип. №3. / Відп. ред. В.Д. Базилевич. – К.: КНУ ім. Т.Шевченка, 2003. – С. 220-229. (0,6 др. арк.)
2. Федірко О.А. Особливості сучасної інноваційної політики розвинених країн // Економіка та підприємництво: Зб. наук. пр. молодих вчених та аспірантів. – Вип. №9. / Відп. ред. С.І. Дем'яненко. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 8 – 15. (0,5 др. арк.)
3. Федірко О.А. Системність інноваційного процесу як основа конкурентоспроможності національної економіки. // Теорії мікро-макроекономіки: Зб. наук. пр. – Вип. № 18. / Відп. ред. Ю.М. Мальчин, Ю.В. Ніколенко. – К.: Академія муніципального управління, 2005. – С. 291–301. (0,7 др. арк.)
4. Федірко О.А. Стратегічний аспект формування конкурентних переваг національної економіки на основі інноваційної моделі розвитку // Стратегія економічного розвитку України: Наук. зб. – Вип. №15. / Голов. ред. А.П. Наливайко. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 61- 66. (0,4 др. арк.)
5. Федірко О.А. Сучасний зміст поняття конкурентоспроможність національної економіки // Теорії мікро-макроекономіки: Зб. наук. пр. – Вип. № 14. / Відп. ред. Ю.М. Мальчин, Ю.В.

Ніколенко. – К.: Академія муніципального управління, 2003. – С. 90-101. (0,7 др. арк.)

В інших виданнях:

6. Федірко О.А. Державне стимулювання інноваційної діяльності: досвід ЄС // Вчені записки: Наук. видання. – Вип. №9. / Голов. ред. Г.С. Волинський. – Х.: ХІУ, 2002. – С. 220-225. (0,3 др. арк.)

7. Федірко О.А. Інноваційна складова забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації // Матеріали Міжнародної наукової конференції “Глобалізація та регіоналізація економічного розвитку”. – К.: ІСЕМВ НАН України, 2003. – С. 43-44. (0,1 др. арк.)

8. Федірко О.А. Мале та середнє підприємництво як головний елемент механізму активізації динамічних факторів конкурентоспроможності національної економіки // Матеріали II міжнародної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених “Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління” / Уклад. А.П. Білошапко, Р.В. Коран, О.П. Корнута. – К.: Пошуково-видавниче агентство “Книга Пам’яті України”, 2003. – С. 533–535. (0,3 др. арк.)

9. Федірко О.А. Механізм формування технологічних конкурентних переваг національної економіки // Збірник тез доповідей II міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених “Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” – Частина 2. / За ред. Адамик Б.П., Адамик О.В. та ін. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – С. 316-319. (0,1 др. арк.)

10. Федірко О.А. Передумови формування інноваційної моделі розвитку національної економіки України // Матеріали наук.–практ. конф. “Ефективність державного управління в контексті глобалізації” / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2003. – С. 220-222. (0,2 др. арк.)

11. Федірко О.А. Сучасні методи регулювання інноваційної діяльності в контексті забезпечення технологічної конкурентоспроможності економіки // Матеріали Першої міжнар. наук.-практ. конф. “Науковий потенціал світу 2004”. – Том 9. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 60-62. (0,2 др. арк.)

АНОТАЦІЯ

Федірко О.А. Роль інновацій у формування конкурентних переваг національної економіки. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.05.01 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Київський національний економічний університет, Київ, 2005.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретико-методологічних і практичних аспектів розвитку інновацій в контексті забезпечення конкурентних переваг національних економік.

Розглядаються теоретичні засади інноваційного процесу. Розкрито роль національних інноваційних систем у забезпеченні високої конкурентоспроможності національних економік. Визначено сутність, детермінанти та показники інноваційної спроможності країн, на основі чого складено рейтинг інноваційної спроможності країн світу. Досліджується механізм формування конкурентних переваг високорозвинених країн на основі інноваційної моделі розвитку економіки. Здійснено комплексне дослідження фінансово-кредитних, організаційних та інституційних механізмів регулювання інноваційного процесу.

В дисертації оцінено рівень інноваційної спроможності вітчизняної економіки, ідентифіковано основні проблеми та диспропорції національної інноваційної системи. Запропоновано комплекс рекомендацій щодо вдосконалення вітчизняної інноваційної стратегії та механізму державного впливу на зростання інноваційної спроможності економіки України.

Ключові слова: конкурентоспроможність національної економіки, конкурентні переваги, національна інноваційна система, механізм інноваційного розвитку, інноваційна спроможність, інноваційна інфраструктура, високотехнологічні галузі, трансфер технологій.

АННОТАЦИЯ

Федирко А.А. Роль инноваций в формировании конкурентных преимуществ национальной экономики. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.05.01 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Киевский национальный экономический университет, Киев, 2005.

Диссертация посвящена исследованию теоретико-методологических и практических аспектов инновационного развития в контексте обеспечения конкурентных преимуществ национальных экономик.

Автором исследованы теоретические основы феномена международной конкурентоспособности национальной экономики. Обоснован авторский подход к определению категории “конкурентоспособность национальной экономики”, который отличается от существующих в мировой научной литературе комплексностью и акцентом на обосновании необходимости формирования государством благоприятной среды для создания добавленной стоимости частным сектором.

Рассматриваются основополагающие теоретические позиции инновационного процесса, его влияние на уровень конкурентоспособности экономики страны. Автор доказывает, что инновации создают конкурентные преимущества посредством стимулирования роста производительности труда, структурного обновления экономики через создание новых высокотехнологических отраслей, при этом расширение рынков сбыта достигается благодаря повышению качества

производимой продукции, в результате чего возникают материальные предпосылки для социального благосостояния населения.

Дана комплексная характеристика инновационного фактора обеспечения конкурентоспособности национальных экономик, исследуемого через призму национальной инновационной системы, которая определяется автором как совокупность организаций (научно-исследовательские институты, высшие учебные заведения, частные компании, финансовые учреждения, институты трансфера технологий) и механизмов (научно-техническое партнерство образования, науки и бизнеса, конкуренция на инновационной основе, государственное регулирование инновационной деятельности), формирующих условия продуцирования, накопления, распространения и промышленного использования научно-технических знаний в стране.

В диссертационной работе исследуются сущность, детерминанты и показатели инновационной способности стран. Инновационная способность определена автором как научно-технический и образовательный потенциал страны, финансовое обеспечение и информационная инфраструктура инновационной деятельности, которые в рамках соответствующей системы государственного регулирования и в тесном взаимодействии с промышленными кластерами обеспечивают стабильный процесс создания, распространения и производственного освоения потока новых знаний и технологий.

Исследуется механизм формирования конкурентных преимуществ высокоразвитых стран на основе инновационной модели развития экономики. Осуществлен компаративный анализ финансово-кредитных, организационных и институциональных механизмов стимулирования инновационных процессов.

На основе критического анализа существующих методик оценки уровня инновационной способности стран автором впервые рассчитан композитный индекс инновационной способности Украины, базирующийся согласно методике Европейской Комиссии на четырёх группах показателей (интеллектуальный потенциал, генерирование знаний, диффузия знаний, результаты использования инноваций). Сделан вывод о том, что инновационной системе Украины свойственны существенные диспропорции: высокий уровень развития интеллектуального потенциала позволяет поддерживать определённый уровень генерирования новых знаний, но фактическое отсутствие системы коммерциализации технологий обуславливает чрезвычайно низкий уровень результативности инновационной деятельности в отечественной экономике.

На основе комплексного изучения проблем и диспропорций национальной инновационной системы Украины разработаны рекомендации по усовершенствованию национальной инновационной стратегии и повышению эффективности механизма государственного влияния на рост инновационной способности экономики Украины. Системность инновационного процесса, а также высокий конкурентный статус экономики Украины могут быть обеспечены посредством

расширения государственного и частного инвестирования в инфраструктуру инновационной деятельности (создание бизнес-инкубаторов, виртуальных технопарков, инновационных центров, современных информационно-коммуникационных сетей), содействия развитию малых наукоёмких предприятий, предоставления системы налоговых льгот для инновационно активных предприятий, венчурных фондов и банков, финансирующих высокотехнологические проекты, усовершенствования защиты интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: конкурентоспособность национальной экономики, конкурентные преимущества, национальная инновационная система, механизм инновационного развития, инновационная способность, инновационная инфраструктура, высокотехнологические отрасли, трансферт технологий.

ANNOTATION

Fedirko A.A. The role of innovations in the formation of competitive advantages of national economy. – Manuscript.

The thesis for a degree of Candidate in Economic Science. Specialty 08.05.01 – World economy and international economic relations. – Kyiv National Economic University, Kyiv, 2005.

The thesis is dedicated to the investigation of theoretical, methodological and practical aspects of innovation development in the context of its influence upon the formation of competitive advantages of national economies.

Consideration is given to the theoretical foundations of innovation process. The role of national systems of innovation in the promotion of high competitiveness of national economies has been disclosed. The essence, determinants and indicators of national innovation capacity have been uncovered, and on the basis thereof the international innovation capacity rating has been composed. The mechanism of highly developed countries' competitive advantages formation on the basis of innovation model of development is investigated. The complex exploration of the financial, organizational and institutional mechanisms of innovation process stimulation has been performed.

The level of national innovative capacity of Ukraine, as well as main problems and disparities of native national system of innovation have been considered in the thesis. Author compiles a complex of recommendations on the improvement of national innovation strategy and the efficiency upgrade of government mechanism, effecting the innovation capacity growth of Ukrainian economy.

Key words: competitiveness of national economy, competitive advantages, national system of innovation, innovation development mechanism, innovation capacity, innovation infrastructure, high-technology industries, technology transfer.